

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI

ARCHEOLÓGIA
23

ROČNÍK
CVII – 2013

ZBORNÍK
SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CVII – 2013
ARCHEOLÓGIA
23

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc.,
PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií a kresieb

Juraj Bartík, Lucia Hlavenková, Igor Choma, Radoslav Čambal, Lucia Pilková, Peter Šimčík

Mapové podklady

Martin Bartík a autori

Preklad do nemeckého a anglického jazyka

Jana Kličová, Viera Tejbusová a autori

Preklad do slovenského jazyka

Gabriel Nevizánsky

Posudzovatelia

PhDr. Juraj Bartík, PhD., Mgr. Igor Bazovský, PhD., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., PhDr. Ján Hunka, CSc., Mgr. Petra Šimončíková Koošová, PhD.,
Prof. PhDr. Eduard Krekovič, CSC., Mgr. J. Mellnerová-Šuteková, PhD.,
Mgr. Peter Nagy, PhDr. Vladimír Turčan

Grafická úprava: LAYOUT s. r. o., Bratislava, www.layout.sk

Tlač: SOŠ Polygrafická, Bratislava, tel.: 02/44 88 50 37

Vydalo: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2013

Náklad 450 kusov

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum 2013

ISBN 978-80-8060-318-2

OBSAH – INHALT

<i>Pavol Jelínek – Vladimír Varsík: Objekty železovskej skupiny s ľudskými skeletmi z Veľkého Medera</i>	9
<i>Želiezovce Group features with human skeletons from Veľký Meder</i>	16
<i>Radoslav Čambal – Zdeněk Farkaš – Peter Nagy: Nálezy z obdobia ludanickej skupiny z Čataja a Smoleníc</i>	17
<i>Funde der Ludanice-Gruppe aus Čataj und Smolenice</i>	27
<i>Zdeněk Farkaš: Hrobová keramika skupiny Kosihy-Čaka-Makó z Bratislavy-Devínskej Novej Vsi</i>	31
<i>Grabkeramik der Kosihy-Čaka-Makó-Gruppe aus Bratislava-Devínska Nová Ves</i>	37
<i>Juraj Bartík: Dýka únětickej kultúry z Malých Dvorníkov</i>	39
<i>Ein Dolch der Aunjetitzer Kultur aus Malé Dvorníky</i>	47
<i>Robert Frečer: Roman lamps of Gerulata and their Role in funeral Rites</i>	51
<i>Rímske lampy z Gerulaty a ich úloha v pohrebnom ríte</i>	60
<i>Miroslava Daňová – Marián Soják: Unikátny nález antickej gemy zo Spišskej Novej Vsi</i> – polohy Smižianska roveň.....	61
<i>Der Einzelfund einer antiken Gemme aus Spišská Nová Ves, Flur Smižianska roveň</i>	65
<i>Igor Bazovský – Miloš Gregor – Lubomír Vančo – Magdaléna Kadlečková: Antické gemy zo zbierok</i> SNM-Archeologického múzea (mineralogické štúdium)	67
<i>Antike Gemmen in Sammlungen des SNM-Archäologischen Museums (mineralogische Studie)</i>	77
<i>Radoslav Čambal – Branislav Kovár – Martin Hanuš: Najstaršie germánske nálezy na území Bratislavy?</i>	79
<i>Die ältesten germanischen Funde auf dem Gebiet Bratislava?</i>	84
<i>† Jozef Paulík – Vladimír Turčan: Včasnoslávská keramika z Bíne</i>	85
<i>Frühslawische Keramik aus Bíňa</i>	89
<i>Miloš Bernart: Raně středověká lamelová zbroj z lokality Horné Plachtince</i>	91
<i>Early medieval lamellar armour from Horné Plachtince</i>	96
<i>Jozef Kováč: Hromadný nález železných predmetov z bratislavského Hradného vrchu</i>	97
<i>Ein Eisenhortfund aus dem Bratislavaer Burgberg</i>	104
<i>Pavel Šlězár: Nález střešní krytiny z výzkumu u kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci</i>	105
<i>Fund der Dacheindeckung aus Ausgrabungen bei der Kirche Maria Schnee in Olomouc</i>	109
<i>Gabriel Nevizánsky: K otázke pôvodu a datovaniu včasnostredovekých jednodielnych zubadiel</i>	111
<i>Zur Frage der Datierung und Herkunft frühmittelalterlicher ungebrochener Trensen</i>	115
<i>Péter Prohászka: Hroby z 10. – 11. storočia a iné nálezy z Komárna – Kavy</i>	117
<i>10-11. századi sírok és egyéb leletek Komárom – Kava Pusztaról</i>	123
<i>Gräber des 10-11. Jahrhunderts und sonstige Funde aus Komárno – Kava</i>	124
<i>Milan Horňák – Veronika Krištofová – Martin Kvietok: Výsledky záchranného výskumu</i> v Kláštore pod Znievom	125
<i>The result of rescue excavation in Kláštor pod Znievom</i>	136
<i>Marek Budaj – Igor Choma: Unikátny nález nerazeného striebra zo Slovenska</i>	137
<i>Unique Find of unminted Silver from 12th – 13th Century</i>	148
<i>Zdeněk Farkaš: Železné hroty šípov zo svahov Devínskej Kobyly v Bratislave</i>	155
<i>Eiserne Geschosspitzen aus den Hängen von Devínska Kobyla in Bratislava</i>	159

<i>Lucia Pilková – Petra Šimončíčová Koóšová: Uzamykacie systémy zo Zeleného hradu – Čeboviec (okr. Veľký Krtíš).....</i>	161
<i>Verriegelungssysteme aus Čebovce – Zelený hrad (Bez. Veľký Krtíš) .....</i>	168

KOLOKVIUM I

<i>Radoslav Čambal: Kalenderberská kultúra a doba halštatská na juhozápadnom Slovensku .....</i>	169
<i>Die Kalenderberg-Kultur und die Hallstattzeit in der Südwestslowakei.....</i>	169
<i>Lucia Hlavenková: Amforovitá nádoba z mladšej doby bronzovej zo Stupavy .....</i>	171
<i>Jungbronzezeitliches amphorenartiges Gefäß aus Stupava.....</i>	173
<i>Elena Mirošayová: Príspevok k problematike kontaktov medzi západokarpatským a severopotiským prostredím v dobe halštatskej na podklade keramiky z Košickej kotliny .....</i>	175
<i>A contribution to the topic of contacts between the west-Carpathian and upper Tisza environments in the halstat era on the basis of pottery finds from the Košice basin .....</i>	183
<i>Attila Molnár: Neuere Ausgrabungen hallstattzeitlicher Siedlungen in der Umgebung von Győr .....</i>	185
<i>Nové výskumy halštatských sídlisk v okolí Győru.....</i>	196
<i>David Parma: Sídelní areály střední a mladší doby bronzové v Hustopečích .....</i>	199
<i>Mittel- und jungbronzezeitliche Siedlungsareale in Hustopeče.....</i>	222
<i>Susanne Stegmann-Rajtár: Centrum a periféria severovýchodohalštatskej kultúrnej oblasti – žiarové pohrebisko v Nových Zámkoch.....</i>	225
<i>Zentrum und Peripherie der nordöstlichen Hallstattkultur – das Brandgräberfeld in Nové Zámky .....</i>	233

KOLOKVIUM II

<i>Vladimír Turčan: Jedenásty ročník kolokvií k otázke germánskej keramiky .....</i>	235
<i>Elfter Jahrgang der Kolloquien zur Problematik der germanischen Keramik .....</i>	235
<i>Lucia Kováčová: K sociálnym otázkam longobardských pohrebísk na vybraných lokalitách na strednom Dunaji .....</i>	237
<i>Zu Sozialfragen der langobardischen Gräberfelder an ausgewählten Fundstellen im Mitteldonauebiet .....</i>	244
<i>Lucia Luščíková – Jozef Zábojník: Keramické nálezy z Valalíkov – Buzíc.....</i>	245
<i>Die Keramikfunde aus Valaliky – Buzice.....</i>	251
<i>Matej Ruttkay - Jaroslava Ruttkayová: Záchraný výskum vo Vinodole .....</i>	253
<i>Eine Rettungsgrabung in Vinodol .....</i>	263
<i>Matej Ruttkay – Jaroslava Ruttkayová – Mário Bielich: Keramika zo zemnice v Tesárskych Mlyňanoch .....</i>	265
<i>Keramik aus dem Grubenhaus in Tesárske Mlyňany .....</i>	269
<i>Jaromír Šmerda: Keramika z langobardského pohrebišťa v Kyjově.....</i>	271
<i>Keramik aus dem langobardischen Gräberfeld in Kyjov .....</i>	287

RECENZIE

<i>Susanne Sievers/Otto H. Urban/Peter C. Ramsel: Lexikon zur keltische Archäologie. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73 (Radoslav Čambal) .....</i>	289
<i>Jan Jílek: Bronzové nádoby z doby římské na Moravě a naddunajské části Dolního Rakouska (Vladimír Turčan) .....</i>	290
<i>Vladimír Turčan: Depoty z Bojnej a včasnostredoveké hromadné nálezy železných predmetov uložené v zbierkach SNM-Archeologického múzea (Peter Šalkovský) .....</i>	291

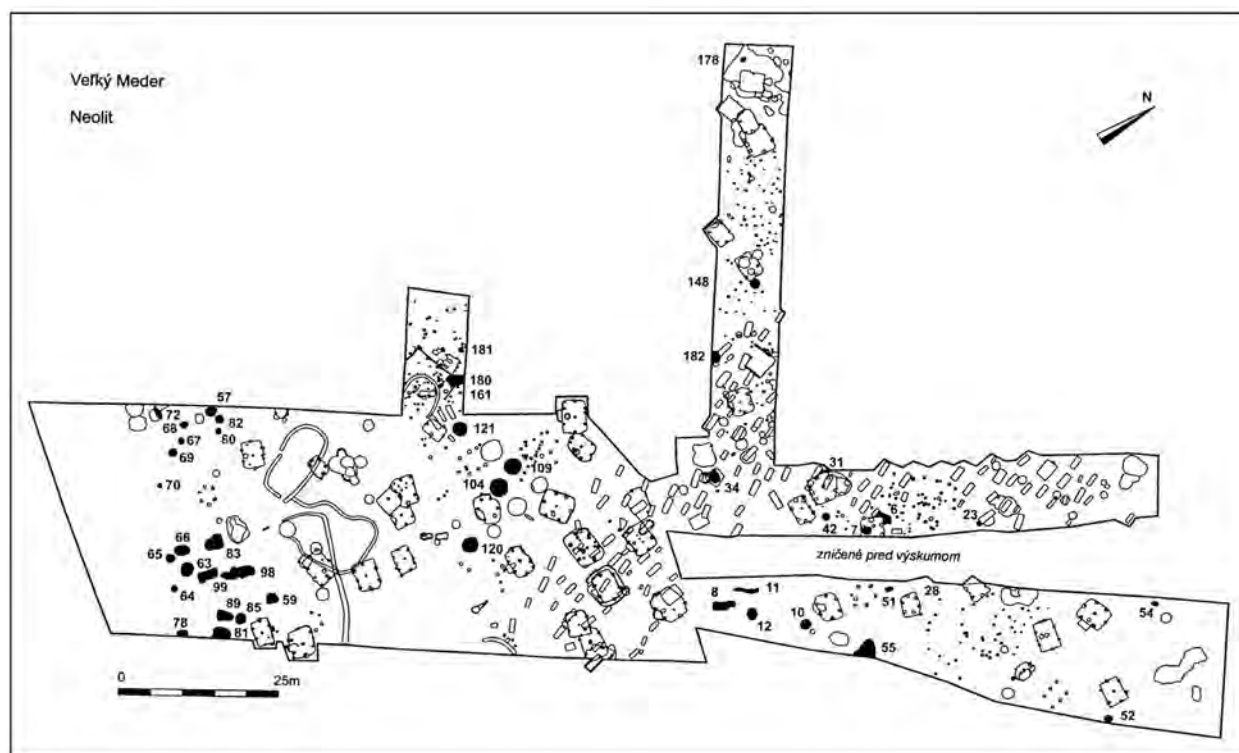
OBJEKTY ŽELIEZOVskej SKUPINY S ĽUDSKÝMI SKELETMI Z VEĽKÉHO MEDERA

PAVOL JELÍNEK – VLADIMÍR VARSÍK

*Keywords: Neolithic, Želiezovce group, human skeletons, human bones, human sacrifices**Abstract: Želiezovce Group features with human skeletons from Veľký Meder. The paper is dealing with settlement features of the Želiezovce group from Veľký Meder containing human skeletons and isolated bones. The authors consider them preserved material remains of ritual activity.*

Z výskumu J. Hromadu a V. Varsíka na polykultúrnej lokalite Vámosteľek vo Veľkom Mederi (okr. Dunajská streda) pochádza 43 sídliskových objektov, datovaných do obdobia kultúry s mladšou lineárnou keramikou a do želiezovskej skupiny (obr. 1). Ďalšie osídlenie bolo datované do neskorého eneolitu, strednej doby bronzovej, mladšej doby rímskej a včasného stredoveku (Hromada/Varsík 1992).

V článku sa zameriavame na dva objekty (obj. 63 a 65), ktoré obsahovali antropologický materiál. Antropologické analýzy uskutočnil J. Jakab (Jakab 1991; 1992). Opis objektov a ich plány už boli publikované a vyhodnotené v širšom kontexte jedným z autorov na inom mieste (Jelínek 2010), preto len stručne zhrnieme staršie závery a poukážeme na niektoré nové nálezy a otázky.

Obr. 1: Veľký Meder, plán výskumu. Neolitické objekty sú vyznačené čiernou farbou.

Opis objektov

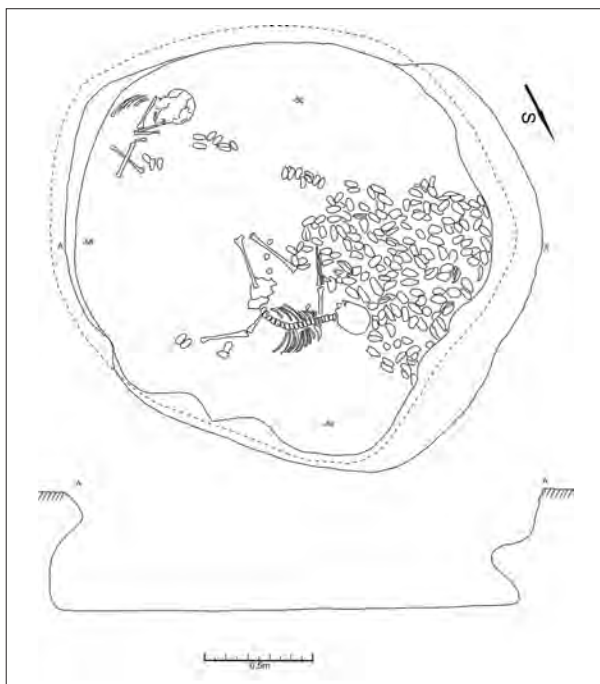
Objekt č. 63/90 (obr. 2, 3)

Na úrovni terénu sa črtal v okolitom sprašovo-piesčitom podloží ako tmavý flak takmer čiernej farby oválneho až kruhového tvaru. Po vybratí sa zistila jama o rozmeroch 220x196 cm s hĺbkou 55 cm, s rovným dnom a šikmými stenami. Materiál z výplne obsahoval kamennú, štiepanú aj hladenú industriu, kostené šidlo a početný črepový materiál želiezovskej skupiny (Tab. I, II).

V jame sa zistili kostry dvoch ľudských jedincov. Prvý z nich bol pohodený približne uprostred sídliskového objektu. Skelet bol skrútený a otočený chrbtovou časťou smerom hore. Druhý jedinec bol uložený v silno skrčenej

polohe na ľavom boku. Ide o pomerne zle zachovanú detskú kostru. Obaja jedinci boli úplne zasypaní lastúrami korýtok, ktorých bolo v objekte vyše 700.

Antropologická analýza prvého skeletu určila, že ide o veľmi nízku ženu (cca 135 cm) vo veku 50 až 60 rokov. Druhá patrila 6 až 8-ročnému dieťaťu.

Obr. 2: Veľký Meder, objekt 63/90.

Obr. 3: Veľký Meder, objekt 63/90.

Zoznam nálezov:

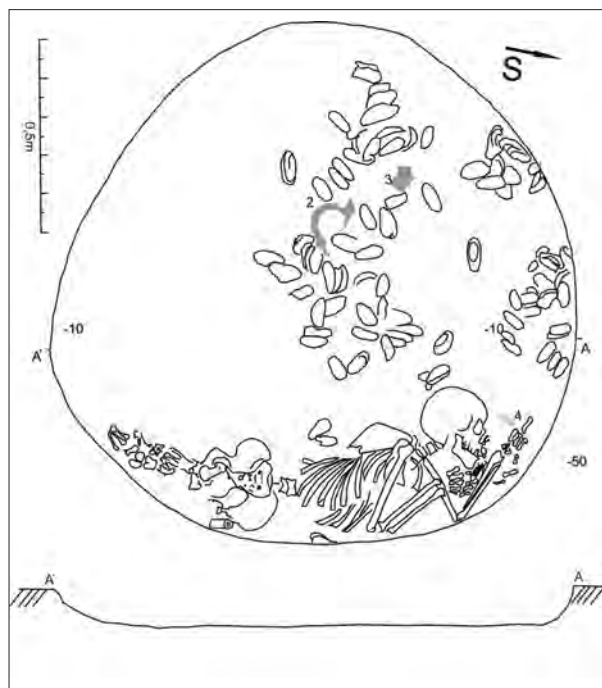
1. Štiepaný nástroj, hnedý rádiolarit s jednostrannou retušou, zach. dĺ. 1,4cm (tab. I: 1).
2. Štiepaný nástroj, hnedý rádiolarit s obojstrannou retušou, zach. dĺ. 1,9cm (tab. I: 2).
3. Štiepaný nástroj, hnedý rádiolarit s jednostrannou retušou, zach. dĺ. 2,4cm (tab. I: 3).
4. Štiepaný nástroj, bielo-hnedý rádiolarit s retušou na troch stranách, zach. dĺ. 3,5cm (tab. I: 4).
5. Štiepaný nástroj, sivomodrý s retušou na troch stranách, zach. dĺ. 3,1cm (tab. I: 5).
6. Štiepaný nástroj, sivobiely s retušou na jednej strane, zach. dĺ. 5,5cm (tab. I: 6).
7. Fragment kamenného hladného klinu, zach. dĺ. 3,3cm (tab. I: 7).
8. Fragment kamenného hladného klinu, zach. dĺ. 5,9cm (tab. I: 8).
9. Kostenné šidlo, dĺ. 9,9cm (tab. I: 9).
10. Črep z tela nádoby, hnedý, s rytím a notovými hlavičkami (tab. I: 10).
11. Črep z tela nádoby, hnedý, s hrubým rytím (tab. I: 11).
12. Črep z tela nádoby, čierny, s rytím a zárezom (tab. I: 12).
13. Okraj, sivočierny, s rytím a zárezom (tab. I: 13).
14. Okraj, sivý, s rytím a zárezom (tab. I: 14).
15. Okraj, s rytím a zárezom (tab. I: 15).
16. Črep z tela nádoby, sivý, s rytím (tab. I: 16).
17. Črep z tela nádoby, sivý, s rytím (tab. I: 17).
18. Črep z tela nádoby, sivohnedý, s rytím (tab. I: 18).
19. Črep z tela nádoby, sivý, s hrubým rytím (tab. I: 19).
20. Črep z tela nádoby, sivý, s rytím (tab. I: 20).
21. Črep z tela nádoby, sivočierny, s rytím a zárezmi (tab. I: 21).
22. Okraj, sivý, s rytím (tab. I: 22).
23. Okraj, sivohnedý, s rytím a zárezmi a zvyškami červeného maľovania (tab. I: 23)
24. Okraj, čierny, leštený s rytím a zárezmi (tab. I: 24)
25. Okraj, sivočierny, s rytím a zárezmi (tab. I: 25)
26. Okraj, sivý, s rytím a zárezmi a zvyškami červeného maľovania (tab. I: 26)
27. Okraj, sivohnedý, leštený, priemer o. 14 cm (tab. I: 27)
28. Okraj, sivočierny, leštený, priemer o. 12,5 cm (tab. I: 28)

29. Okraj, čierny, leštený, priemer o. 13,5 cm (tab. I: 29)
30. Okraj, sivý, s rytím a zárezmi (tab. I: 32)
31. Okraj, svetlohnedý, nezdobený (tab. I: 31).
32. Okraj, čierny, leštený s hrubým rytím, priemer o. 13 cm (tab. I: 30).
33. Okraj, sivý, priemer o. 15 cm (tab. I: 33).
34. Okraj, hnedý, s rytím a zárezmi (tab. II: 1).
35. Okraj, sivý, leštený s rytím a zárezmi (tab. II: 2).
36. Črep z tela nádoby, sivý, s rytím a notovou hlavičkou (?) (tab. II: 3).
37. Črep z tela nádoby, hnedý, s rytím a zárezmi (tab. II: 4).
38. Dno, sivé, s rytím a zárezmi (tab. II: 5).
39. Dno, sivé, s rytím a zárezmi (tab. II: 6).
40. Dno, sivé, s rytím (tab. II: 7).
41. Dno, sivé, bez výzdoby (tab. II: 8).
42. Črep z tela nádoby, sivý, leštený s rytím a zárezmi (tab. II: 9).
43. Okraj, hnedý, vryp prstom (tab. II: 10).
44. Črep z tela nádoby, sivý, vrypy prstom (tab. II: 11).
45. Črep z tela nádoby, hnedý, vrypy prstom (tab. II: 12).
46. Črep z tela nádoby, sivý, vrypy prstom (tab. II: 13).
47. Črep z tela nádoby, sivý, s plastickým výčnelkom (tab. II: 14).
48. Okraj, sivý, vrypy nechtom (detským?) (tab. II: 15).
49. Okraj, sivý, vrypy prstom a plastický výčnelok (tab. II: 16).
50. Okraj, sivý, s dvojicou plastických výčnelkov (tab. II: 17).
51. Okraj, sivohnedý, so zvislým presekávaným výčnelkom (tab. II: 18).
52. Dno, sivé, nezdobené (tab. II: 19).
53. Okraj, hnedý, vryp prstom (tab. II: 20).
54. Črep z tela nádoby, sivý, so zvislým plastickým výčnelkom a vrypmi prstom (tab. II: 21).

Objekt č. 65/90 (obr. 4, 5)

Na úrovni zistenia (50 cm pod dnešnou úrovňou terénu) sa rýsoval tmavý flak čiernej farby takmer pravidelného kruhovitého tvaru v okolitom svetložltom podloží. Objekt mal priemer 132 cm, hĺbku 25 cm, rovné dno a šikmé steny. Výplň obsahovala železovské črepy a nepočítané úštepy (Tab. III).

Na dne jamy ležal skelet jedinca, v silne skrčenej polohe na ľavom boku s rukami pred tvárovou časťou. Mŕtvy bol uložený pri východnej stene objektu s orientáciou sever-juh a pohľadom na severovýchod. V priestore rúk ležali dva kamenné úštepy. Mŕtvy bol zasypaný lastúrami korytok.

Obr. 4: Velký Meder, objekt 65/90.

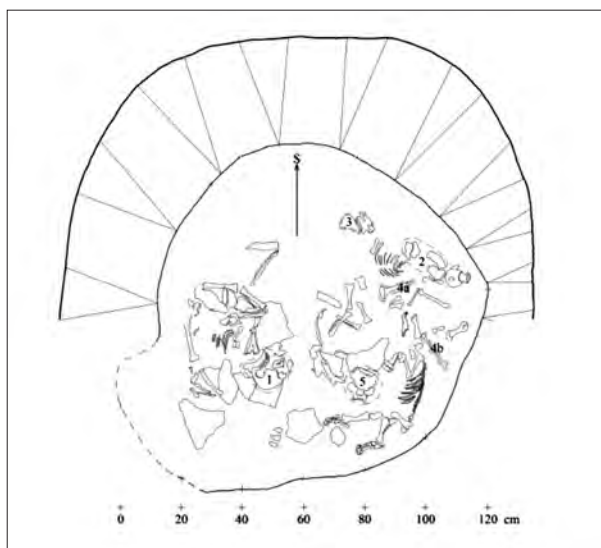

Obr. 5: Velký Meder, objekt 65/90.

Antropologický posudok preukázal, že kostra v objekte patrila 30 až 40-ročnej žene. Okrem nej sa v objekte nachádzali fragmenty kostí 13 až 16 a 2 až 4-ročného dieťaťa.

Zoznam nálezov:

1. Štiepaný nástroj sivočiernej farby, z troch strán retušovaný, zach. dl. 1,7cm (tab. III: 1).
2. Črep z tela nádoby, sivohnedý, zdobený rytím, zvyšky červeného maľovania (tab. III: 2).
3. Črep z tela nádoby, hnedý, s rytím a zárezom (tab. III: 3).
4. Dno na nôžke hnedej farby (tab. III: 5).
5. Črep z tela nádoby, hnedý, s rytím a zárezom (tab. III: 4).
6. Okraj, sivočierny, s rytím a zárezmi (tab. III: 6).
7. Okraj, sivý, nezdobený (tab. III: 7).
8. Črep z tela nádoby, hnedý, s rytím a zárezmi (tab. III: 8).
9. Črep z tela nádoby, sivočierny, s rytím a zárezmi (tab. III: 9).
10. Črep z tela nádoby, sivočierny, s rytím a zárezmi a zvyškami červeného maľovania (tab. III: 10).
11. Črep z tela nádoby, hnedý, s hrubým rytím (tab. III: 11).
12. Črep z tela nádoby, hnedý, s plastickým výčnelkom (tab. III: 12).
13. Črep z tela nádoby, hnedý, s plastickým výčnelkom, s vrypmi nechtom (tab. III: 13).
14. Črep z tela nádoby, hnedý, s vrypom nechtom (tab. III: 14).
15. Okraj, hnedý, s plastickými výčnelkami, priemer o. 7cm (tab. III: 15).
16. Okraj, sivohnedý, s plastickými výčnelkami a vpichmi nástrojom (tab. III: 17).
17. Okraj, sivohnedý, s plastickými výčnelkami, priemer o. 22cm (tab. III: 16).

Obr. 6: Blatné, objekt 327. Orientačný náčrt začistených nálezov na dne objektu. Čísla 1-5 označujú lebky, resp. kosti jedincov rozlíšených pred zabalením (podľa Jakab 2009).

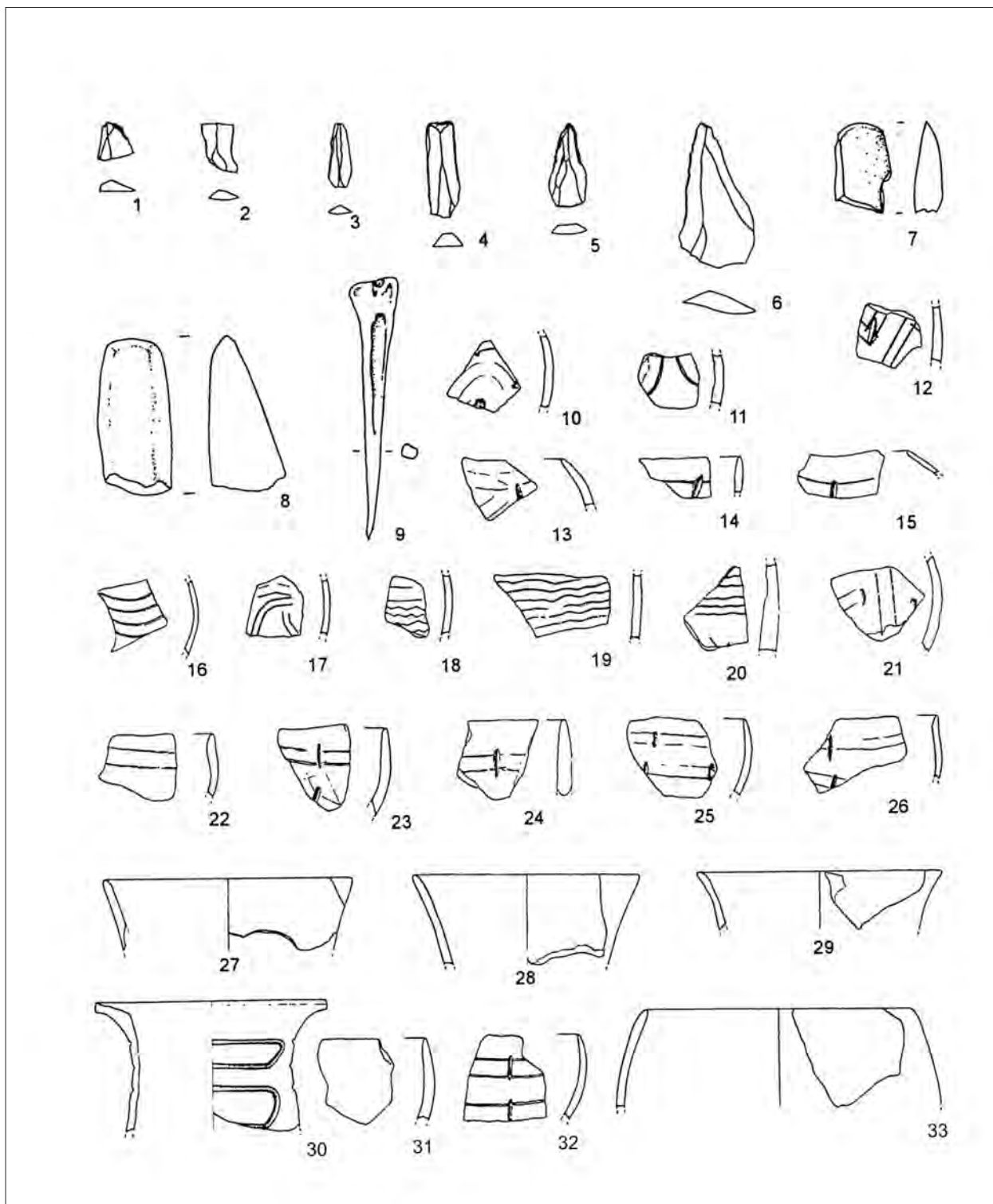
Keramika a ďalšie nálezy zo zásepu oboch objektov netvorila hrobové prílohy, išlo zrejme len o sídliskový odpadový materiál, ktorý sa do jám dostal náhodou. Umožňuje oba objekty kultúrne priradiť k železovskej skupine. Najbližšie analógie nachádzame taktiež v prostredí železovskej skupiny v priestore juhozápadného Slovenska.

Z neolitického sídliska v Štúrove pochádza objekt 92, elipsovité jama s plochým dnom a šikmými stenami, ktoré sa smerom nahor zužujú. V hornej vrstve výplne jamy boli objavené malé i väčšie fragmenty ľudských kostí z viacerých jedincov. Nižšie sa našla 10 cm mocná vrstva sivej hliny so schránkami lastúrnikov. Pod ňou ležala kompletná kostra v skrčenej polohe, s trupom na chrbte a doprava zohnutými dolnými končatinami, orientovaná v smere východ-západ, s pohľadom na sever. Takmer celé dno jamy (aj pod kostrou) bolo pokryté lastúrami v počte asi 300 kusov (Pavúk 1994, 96). Na sídlisku boli preskúmané aj ďalšie kostrové ostatky uložené do jám. Lastúry, ani izolované ľudské kosti sa však pri nich nenachádzali. Podľa antropologického určenia J. Jelínka (Jelínek 1975)

bola v objekte uložená pravdepodobne žena vo veku 30 až 40 rokov. Izolované kosti, podľa interpretácie antropológa, nesú stopy po opálení a vyberaní špiku, pochádzajú z viacerých jedincov

Podobná nálezová situácia bola preskúmaná na sídlisku kultúry s mladšou lineárnou keramikou a železovskej skupiny v Blatnom v čiastočne porušenej väčšej zásobnej jame kruhového pôdorysu s rovným dnom (Pavúk 1980, 208). V objekte 327 so sivou popolovitou výplňou blízko západného profilu sa narazilo na koncentráciu črepov a fragment detskej lebky. Črepy boli postupne odstraňované a medzi nimi i pod nimi sa vyskytli dve kostry. Pri juhozápadnom okraji na veľkých črepech a pod nimi ležala detská kostra v silne skrčenej a neprirodzenej polohe. Lebka ležala na tyle, pohľadom hore. Pravá ruka bola ohnutá smerom k lebke cez trup, ľavá zas ohnutá po boku pozdĺž rebier. Rebrá sa nachádzali v prirodzenej polohe. Popri východnom okraji sa zistila v natiahnutej polohe na pravom boku kostra malého psa (bez hlavy?), konča zadných nôh psa bol fragment detskej lebky. Ďalšie kosti z lebky ležali pred kolenami zadných končatín psa. V severnej časti jamy bola odkrytá ďalšia detská kostra. Okolo nej sa nachádzali zlomky kostí chodidiel dospelého jedinca. Pri lebke dieťaťa bola umiestnená malá amforka so zdobeným ústím s malým otvorom. Kostra ležala na ľavom boku, rebrá boli silne strávené, dolné končatiny v skrčenej polohe. Západne od kostry pri nádobe sa nachádzal ďalší fragment detskej lebky. Popis situácie predchádzal preparáciou preto nie je popisná ani obrazová dokumentácia dostatočne výpovedná. Bol prevzatý z pôvodnej vý-

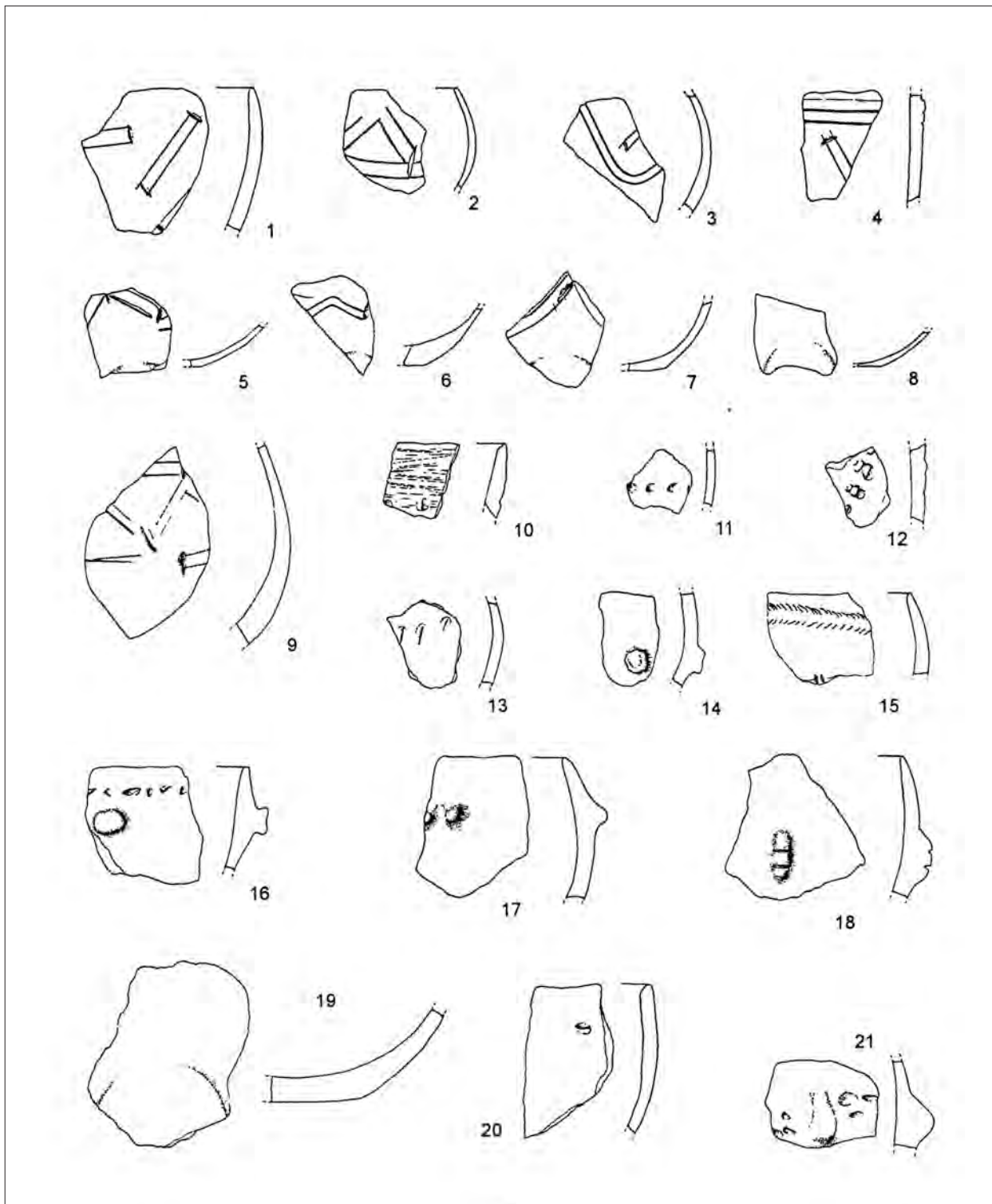

Tab. I: Veľký Meder, nálezy z objektu 63/90. 1-8 kameň (1:2), 9 kosť (1:2), 10-33 keramika (1:3).

skumnej správy a uskutočnil sa pred celkovým doskúmaním objektu. (Za jej poskytnutie ďakujeme J. Pavúkovi. Antropologickú analýzu vykonal J. Jakab pre potreby tohto článku, za čo mu vyjadrujeme vďaku). Ten počas vy-zdvihovania nálezov nakreslil aj kresbový plán objektu, ktorý nám láskavo poskytol (obr. 6). V objekte 327/78 sa nachádzali kostričky dvoch detí (novorodenec a 8-15 mesačný jedinec) so stopami po perimortálnych zraneniach a izolované kosti ďalších piatich, resp. šiestich jedincov, detských aj dospelých. Na kostiach sa dochovali stopy perimortálneho násillia a tepelnej úpravy (Jakab 2009).

Z Blatného pochádzajú aj iné doklady neobvyklých postmortálnych manipulácií s telami. V jednom objekte sa nachádzala ľudská lebka obložená kameňmi a črepmi veľkých nádob. V susednej jame zásobnicového tvaru sa našiel postkranialny skelet, pričom však nie je vylúčené, že lebka k nemu patriaca bola zničená pri hĺbení vedľajšej jamy (Pavúk 1980, 208).

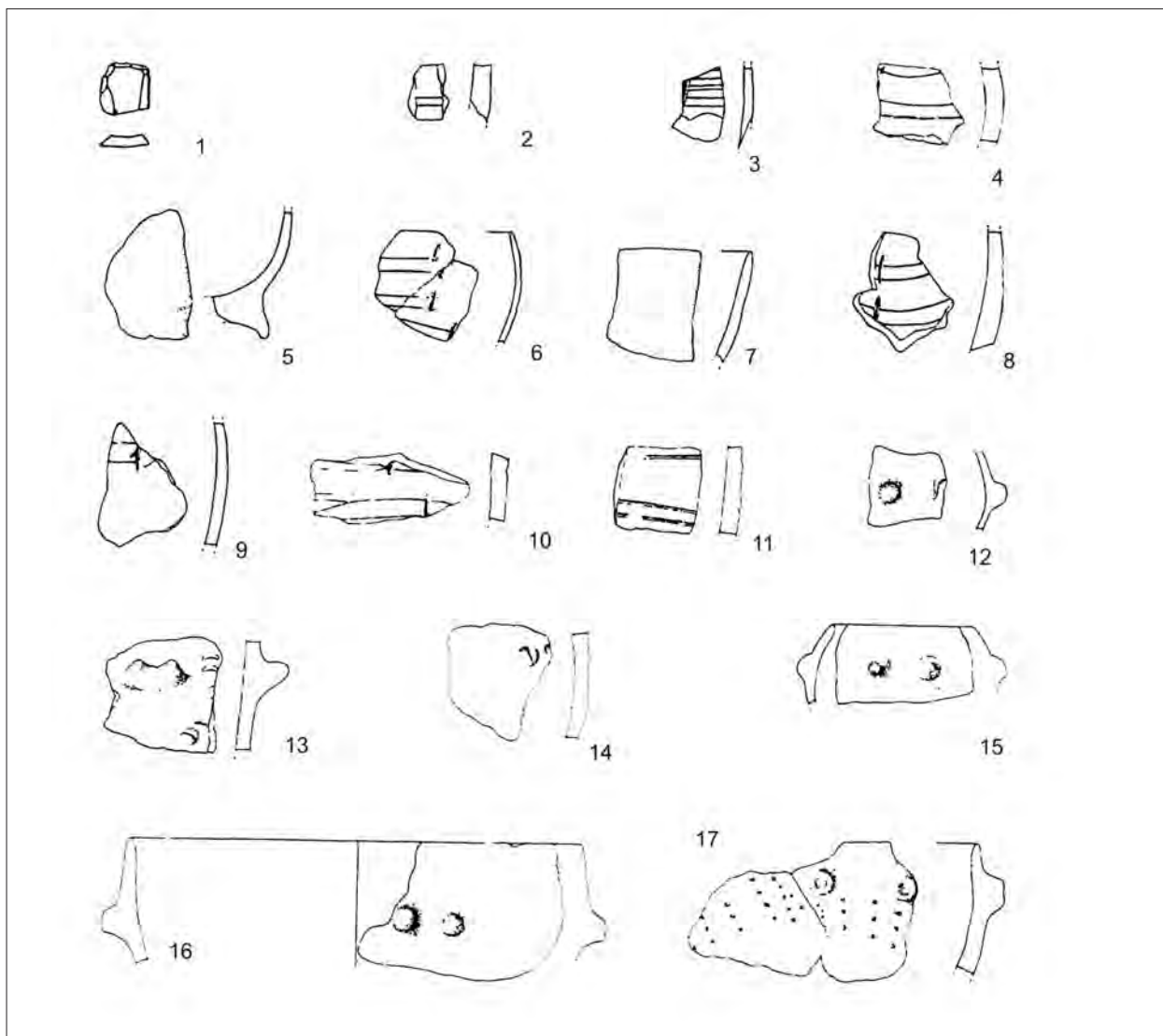

Tab. II: Velký Meder, nálezy z objektu 63/90. 1-21 keramika (1: 3).

Zo sídliskových objektov datovaných do železovského stupňa poznáme viacero ďalších nálezov ľudských skeletov alebo izolovaných kostí so stopami násilných zásahov, ale aj také, ktoré umožňujú interpretovať ich ako hroby (pietna poloha, hrobová výbava). Nálezové okolnosti pertraktovaných nálezov z Velkého Medera, Štúrova a Blatného vykazujú až prekvapivú zhodu. Aj keď izolované ľudské kosti v objekte 65 z Velkého Medera nevykazovali žiadne intencionálne zásahy a v objekte 63 neboli ďalšie kosti zistené, ich podobnosť s nálezovou situáciou v objekte 92 zo Štúrova je nápadná, najmä vďaka veľkému množstvu schránok sladkovodných mäkkýšov.

Záver

Predpokladáme, že pri nálezoch z Velkého Medera, Štúrova a Blatného ide pravdepodobne o zachované hmotné pozostatky rituálnej činnosti, ktorá mala identický scenár. Nemáme však podklady, ktoré by nám pomohli roz-

Tab. III: Veľký Meder, nálezy z objektu 65/90. 1 kameň (1: 2), 2-17 keramika (1:3).

hodnúť, či ide o rituály spojené s ľudskou obetou, alebo o zložité pohrebné obrady. Jednoznačné stopy po zabíjaní na kostrách zo Štúrova a Veľkého Medera chýbajú. Vo všetkých prípadoch sa však do objektov dostali zvyšky potravín. V Blatnom ich indikujú rekonštruovateľné nádoby, v ostatných prípadoch aj veľké množstvo sladkovodných korýtok. Odpad po jedení mäkkýšov naznačuje, že sa do objektu dostali v teplejšom, pravdepodobne letnom období (Pavúk 1994, 96). Neprítomnosť sladkovodných mäkkýšov v objekte v Blatnom je zdôvodniteľná celkovým minimálnym zastúpením nálezov korýtok na lokalite (informácia J. Pavúka). V okolitom biotope nemali vhodné podmienky. Naproti tomu v užšej podunajskej oblasti tvorili mäkkýše zložku potravinovej základne. Nepokladáme za vylúčené, že korýtka ako potravina, mohli mať pre vtedajšie priríečne populácie aj určitý symbolický význam a že ľudia ich konzumovali ako rituálny pokrm. Obrady mohli byť fixované na určitú dobu, zakotvenú v neolitickom „agrárnom kalendári“.

Ďalšie nálezy poukazujú na to, že v prostredí železovskej skupiny sú oproti predchádzajúcemu vývoju pomerne častejšie doklady násilia a zrejme antropofágie, a toto násilie malo veľmi pravdepodobne rituálny charakter. Táto situácia korešponduje s teóriou krízového záveru kultúry s lineárnou keramikou v Európe (porovnaj: *Farrugia 2002*), aj keď musíme vziať do úvahy, že prechod medzi kultúrou s lineárnou keramikou a lengyelskou kultúrou sa neudial nejakým skokom, ale ide o plynulé vyústenie vývoja (naposledy *Pažinová 2012*).

Stále aktuálnou otázkou ostáva problematika kanibalizmu v neolite. Tzv. konzumné zásahy na izolovaných ľudských kostiach nie sú vždy prijímané ako priamy doklad antropofágie. Nápomocný pri riešení tejto otázky by mohol byť genetický výskum priónových chorôb (*Mead et al.*), podľa ktorého sa u súčasných populácií vyvinula imunita voči Creutzfeldt – Jakobovej chorobe, ktorá sa šírila u pravekých populácií zjedením infikovaného tkaniva ľudského mozgu. Nie je isté, či išlo o rituálny kanibalizmus, nekrofágiu alebo iné možnosti. Krízová situácia v strednom neolite by však mohla byť jedným z období (napr. spolu s dobou bronzovou), kedy dochádzalo k výraznejšiemu rozšíreniu antropofagických praktík v Európe.

LITERATÚRA

- Farrugia 2002* – J. P. Farrugia: Une crise majeure de la civilisation du Néolithique Danubien des années 5100 avant notre ère. Arch. Rozhledy 54, 2002, 44-98.
- Hromada/Varsik 1992* – J. Hromada/V. Varsik: Tretia sezóna výskumu vo Veľkom Mederi. AVANS v roku 1990. Nitra 1992, 47, 48.
- Jakab 1991* – J. Jakab: Antropologický posudok. Príloha nálezovej správy č. 12 662/90. Uložené na AÚ SAV Nitra. 1991.
- Jakab 1992* – J. Jakab: Antropologický posudok. Príloha nálezovej správy č. 12 662/90.
- Jakab 2009* – J. Jakab: Antropologický posudok. Uložené v AÚ SAV Nitra. Nitra 2009.
- Jelínek 1975* – J. Jelínek: Middleolithic anthropological finds from Štúrovo, South Slovakia. AnthrBrno 13, 1975, 183-192.
- Jelínek 2007* – P. Jelínek: Nálezy detských skeletov v sídliskových objektoch z neolitu, eneolitu a doby bronzovej z juhozápadného Slovenska. Štud. Zvesti AÚ SAV 42, Nitra 2008, 71-98.
- Jelínek 2010* – P. Jelínek: Príspevok k ľudským obetám a k prejavom antropofágie v železovskej skupine na juhozápadnom Slovensku. In: R. Tichý/ R. Štulc (eds.): Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích; Živá archeologie/REA Supplementum 3, Hradec Králové, 44-49.
- Mead et al.* – S. Mead et al.: Balancing selection at the prion protein gene consistent with prehistoric kurulike epidemics. In: <http://www.sciencemag.org/cgi/content/full/300/5619/640> (28. 2. 2010)
- Pavúk 1980* – J. Pavúk: Výskum neolitického sídliska v Blatnom. AVANS v roku 1978. Nitra 1980, 206-211.
- Pavúk 1994* – J. Pavúk: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra 1994.
- Pažinová 2012* – N. Pažinová: Bučany – Kopanice v kontexte lengyelského osídlenia Trnavskej pahorkatiny. In: J. Peška/F. Trampota (eds.): Otázky neolitu a eneolitu 2011. Sborník referátů z 30. pracovního setkání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu Čech, Moravy a Slovenska. Mikulov 19. – 22. 9. 2011. Mikulov – Olomouc 2012, 117-129.

ŽELIEZOVCE GROUP FEATURES WITH HUMAN SKELETONS FROM VEĽKÝ MEDER

PAVOL JELÍNEK – VLADIMÍR VARSÍK

The authors present rare finds of skeletons in settlement features, which were deposited together with isolate human bones and nourishment remains (vessels that can be reconstructed, shells of freshwater mollusks). They assume, that it is not the common process of burial, though the human sacrifice connected with the cannibalistic feast. They try to reconstruct the events, which led to the creation of those finding situations. The assessed finds come wholly from the milieu of Želiezovce group and belong to its cultural demonstration, as well as its other characteristic features.

(Preklad autori)

Vladimír Varsík
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
949 21 Nitra
vladimir.varsik@savba.sk

Pavol Jelínek
Slovenský historický a archeologický inštitút - SAHI o. z.
Vajnorská 8/A
831 04 Bratislava
pavol.jelinek@gmail.com